

Лукавенко О.О.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ СТВОРЕННЯ ВАРТОСТІ В УМОВАХ АСИМЕТРИЧНОСТІ СВІТОВОГО РИНКУ

Швидка глобалізація ланцюгів доданої вартості – яку у загальних рисах визначають як зростання частки імпортованих проміжних товарів і послуг у виробництві – підвищила продуктивність і активізувала участь країн з низькими доходами в міжнародній торгівлі [1]). Але внаслідок поглиблення інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості внутрішнє виробництво може наражатися на зовнішні шоки, які виникають внаслідок створення залежності від невеликої кількості ключових гравців [2]). Особливе занепокоєння виникає через залежність у стратегічних ланцюгах створення вартості, які мають вирішальне значення для забезпечення основних потреб людей, таких як їжа та здоров’я, або які є критично важливими матеріалами для широкого спектру наступних галузей, таких як виробництво сировини та напівпровідників.

Політична дискусія щодо того, чи вигоди від міжнародної спеціалізації в глобальних ланцюгах створення вартості (ГЛСВ) переважають пов’язані з цим ризики передачі шоків, активізувалася після спалаху COVID-19 і, як наслідок, збоїв у ланцюгах постачання деяких виробничих і медичних продуктів. Виникають навіть запитання, чи повинні уряди використовувати інструменти політики для «перелокалізації» ГЛСВ [3].

У той час як конкуренція, заснована на порівняльних перевагах (наприклад, забезпеченість ресурсами та володіння технологіями чи ноу-хау), визначає спеціалізацію країн і формує географічну структуру ГЛСВ, подальша організація виробництва в ГЛСВ часто стає дуже концентрованою. У глобальних ланцюгах створення вартості домінуючі позиції посідають невелика кількість фірм, які як імпортують, так і експортують продукцію. Згідно зі Звітом Світового банку, «концентрація торгівлі в кількох фірмах-імпортерах-експортерах є надзвичайною. Двосторонні трейдери складають у

середньому близько 15% усіх торговельних фірм у вибірці країн, але вони охоплюють майже 80% загальної торгівлі» [4]. Ця концентрація, якщо вона пов’язана з антиконкурентною поведінкою, може потенційно підірвати початкове підвищення ефективності. Загалом, концентрація зазвичай посилює нестабільність.

Ланцюжки поставок, які характеризуються низьким розмаїттям постачальників або покупців, можуть справді збільшити ймовірність зриву поставок продукції та посилити асиметричність зовнішніх шоків. Наприклад, для деяких частин лінійного телефонного обладнання три чверті світових поставок забезпечують три країни: Китай, В’єтнам і Корея. Підприємства, які перебувають на нижніх ланках ланцюга та покладаються на ці конкретні ресурси, не мають багато можливостей для переходу на нові джерела постачання у разі дефіциту, принаймні в короткостроковій перспективі. Концентрація постачальників зменшує можливості для диверсифікації від постачальника, який стикається з перебоями у поставках комплектуючих. Подібним чином, залежність від невеликої кількості клієнтів може бути джерелом нестабільності для постачальників. У цьому випадку шок попиту на ринку призначення не може бути буферизований і може мати серйозні наслідки для компаній, які працюють на цьому ринку. Однак концентрація часто також є проявом порівняльних переваг, спеціалізації та економії на масштабах, у зв’язку з цим складно прогнозувати ймовірні ширші наслідки від застосування інструментів політики та стимулів, які використовуються для цього.

На багатьох ринках, експорт, як правило, зосереджений у кількох країнах-постачальниках. Імпортні напрямки, навпаки, мають тенденцію бути більш різноманітними. Зосередження на групах продуктів показує, що комп’ютери та телефони демонструють найвищий ступінь концентрації в світовий експортний ринок. У середньому 79% частки ринку комп’ютерної продукції припадає лише на п’ять країн, а на першу п’ятірку країн припадає 75% світового експорту телефонів [3, с. 5].

Як правило, відносно більша частка зовнішньої доданої вартості від іноземних постачальників ресурсів (так звані «зворотні» зв’язки ГЛСВ) може вказувати на більшу вразливість до шоків зовнішньої пропозиції, що впливають на постачальників сировини та проміжних продуктів. І навпаки, більша залежність експорту країни від попиту з боку іноземних країн (так звані «прямі» зв’язки ГЛСВ) може означати більший вплив шоків попиту з боку кінцевих споживачів або дистриб’юторських послуг за кордоном.

Зв'язок із глобальними ринками дозволяє меншим економікам охопити більшу клієнтську базу, але вони також більш схильні до шоків попиту в ГЛСВ, ніж великі економіки. Особливо це стосується виробників у країнах Центральної та Східної Європи, які роблять внесок у європейську автомобільну промисловість, або ірландських фірм, що постачають на світовий ринок інформаційні технології. Ці економіки експортують від 60% до 80% загального обсягу доданої вартості, виробленої всередині країни [3, с. 7].

Вразливість національної економіки до шоків зовнішньої пропозиції також вищою для менших країн, де виробництво більшою мірою залежить від іноземних ресурсів. Європейський Союз, Сполучені Штати, Китай та інші азійські країни забезпечують велику частку іноземних ресурсів, які використовуються у виробництві по всьому світу. Тим не менш, ключові постачальники іноземних ресурсів для виробництва (потенційні джерела шоків) розподілені відносно більш рівномірно, ніж постачальники в секторі бізнес-послуг, де проміжні послуги, як правило, надходять переважно з Європи та Сполучених Штатів, тому залежність від Азії є меншою [3, с. 7].

Переходячи від країн до глобального рівня, дослідники зауважують, що деякі країни та галузі можуть мати більш системні наслідки через їхнє положення у глобальній виробничій мережі, що визначається за допомогою показника «міри центральності» у ГЛСВ [58]. Згідно цього підходу, країни чи галузі є центральними, якщо вони тісно пов'язані з іншими великими центрами, і навпаки, вони є периферійними, коли виявляють слабкіші торгові зв'язки. Завдяки своєму центральному положенню в глобальних виробничих мережах центральні країни чи галузі стають особливо впливовими постачальниками або клієнтами в ГЛСВ, і тому вони можуть відігравати ключову роль у передачі шоків.

З середини 2000-х років центральна роль Китаю як головного виробничого центру в кількох секторах значно зросла як експортера, так і імпортера доданої вартості. У деяких галузях Китай демонструє найвищий ступінь центральної ролі у 2016 р. і найбільше зростання показників центральності з середини 2000-х років (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Країни - найбільші центральні вузли в глобальних ланцюгах створення вартості

Джерело: [3, с. 9]

Водночас, гірничодобувна промисловість і металургія найбільше залежать від іноземних покупців і відносяться до галузей, де покупці сконцентровані в певному географічному регіоні. Насправді гірничодобувна промисловість і металургія значною мірою залежать від закупівлі їхньої продукції галузями промисловості, які значною мірою географічно сконцентровані в Китаї та США, таких як нафтопереробна промисловість, будівництво та автотранспорт. Хімічна промисловість у країнах і галузях, які є покупцями, також значною мірою вразлива до шоків попиту, що виникають в глобальних ланцюгах створення вартості. Незважаючи на те, що галузь інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та електроніки не входить до числа галузей, які найбільше залежать від іноземних покупців, вона, тим не менш, «дуже вразлива до шоків попиту через дуже високу концентрацію покупців, особливо в Китаї та Сполучених Штатах» [60]. Це означає, що позитивні шоки попиту на основних ринках можуть посилити перебої в постачанні та призвести до дефіциту продукції.

Пандемія SARS-CoV-2 показала крихкість ланцюжків створення вартості, як глобальних ланцюжків створення вартості в цілому, так і внутрішніх ланцюгів створення вартості зокрема. Щодо першого, шок від пандемії та пов'язаних з нею карантину в березні 2020 р. спричинив різкий удар у глобальних ланцюжках створення вартості. Споживачі в країнах з високим рівнем доходу, які спочатку скоротили свої витрати на непотрібні товари через фінансову невизначеність, пов'язану з карантинном, знову почали витратити гроші на придбання цих непотрібних товарів, коли стали

доступними вакцини, що призвело до того, що світова торгова інфраструктура перестала обробляти відносно рівномірно розподілений потік товарів у часі до значного потоку таких товарів, а потім до різко збільшеного потоку таких товарів, що значно перевищує рівень до пандемії. Наприклад, «вартість відправлення контейнера з Китаю до Сполучених Штатів зростає більш ніж учетверо за менше ніж рік» [61]. Шок, викликаний пандемією глобальних торговельних потоків, порушив ланцюжки створення вартості, спричинивши затримки постачання, а для повернення до допандемічного рівня і відновлення звичного часу доставки та ціни на доставку знадобиться кілька років.

Стійкість ланцюжків створення вартості агропродовольчої продукції під час пандемії була неоднозначною. З одного боку, нижчі сегменти (наприклад, продуктові магазини та ресторани) надзвичайно добре пристосувалися до так званої нової норми, швидко перепрофілюючи свою діяльність, щоб задовольнити значно збільшений попит на доставку їжі. З іншого боку, відбувалися значні порушення в окремих ланцюжках створення вартості (наприклад, у ланцюжку створення вартості м'яса в Сполучених Штатах) в результаті збільшення випадків COVID-19 на певних підприємствах харчової промисловості, які призвели до зупинки цілих заводів, що обумовило дефіцит певних продуктів харчування. Подібним чином накопичення споживачами певних товарів, як харчових (наприклад, вода в пляшках), так і непродовольчих (наприклад, туалетний папір) під час початкового етапу карантину, також виявило слабкість ланцюжків створення вартості [7].

Отже, в умовах загострення глобальних загроз, функціонування ГЛСВ залежить переважно від внутрішньо регіональних зв'язків та/або зв'язків в межах ОЕСР, що обмежує геополітичний ризик. Тим не менш, значна частка ризику функціонування ГЛСВ у країнах ОЕСР припадає на країни поза ОЕСР. Це означає, що порушення постачання в ГЛСВ в економіках, які не входять до ОЕСР, у тому числі через геополітичні події, можуть мати значні наслідки на початку ланцюга. Залежність від імпортних ресурсів зазвичай є більшою у галузях, які виготовляють продукцію остаточного споживання, наприклад, автотранспортні та транспортні засоби, ІКТ та електроніка. Навпаки, галузі, які виготовляють проміжну продукцію, такі як гірничодобувна промисловість і виробництво основних металів, зазвичай більше залежать від зовнішніх ринків.

Література

1. Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains. OECD Publishing: Paris, 2013. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264189560-en>.
2. Fostering economic resilience in a world of open and integrated markets. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/OECD-G7-Report-Fostering-Economic-Resilience-in-aWorld-of-Open-and-Integrated-Markets.pdf>.
3. Global Value Chains: Efficiency and Risks in the Context of COVID-19. OECD 2021. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1060_1060357-mi890957m9&title=Global-value-chains-Efficiency-and-risks-in-the-context-of-COVID-19.
4. World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains, Washington, D.C. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/834031570559525797/Chapter-1.zip>, 23.02.2020.
5. Criscuolo C. and J. Timmis. GVCS and centrality: Mapping key hubs, spokes and the periphery. OECD Productivity Working Papers. 2018. №12. OECD Publishing, Paris. URL: <https://dx.doi.org/10.1787/d4a9bd6f-en>.
6. Schwellnus C., Haramboure A., Samek L., Pechansky R. C. and Cadestin C. Global value chain dependencies under the magnifying glass. https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/global-value-chain-dependencies-under-the-magnifying-glass_b2489065-en.
7. Bellemare M. F., Bloem J. R., Lim S. Producers, consumers, and value chains in low- and middle-income countries. <https://doi.org/10.1016/bs.hesagr.2022.03.005>. <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/global-value-chains>.

Луценко О.А.
аспірант
Виклюк М.І.
к.е.н., доцент

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

З розвитком фінансової системи країни, в останні роки оптимізація розподілу освітніх ресурсів і сприяння одночасному розвитку освіти, все частіше стають головним завданням для освітніх програм. Економічні спеціальності мають велике значення для освіти та економіки усієї країни.

Економічні дисципліни розвивалися дуже швидко і досягли чудових результатів, вносячи важливий внесок у роботу з управління освітою. Однак, незважаючи на швидкий розвиток, ця професія, що знаходиться на ранніх стадіях розвитку, стикається з різними труднощами у розвитку. Підвищення рівня професійного будівництва та краще сприяти професійному розвитку майбутніх спеціалістів, потребує серйозних та глибоких досліджень та роздумів.

Зміст досліджень за спеціальністю фінанси, банківської справи та страхування, включає в себе страхування, менеджмент та економіку. Це